

Milí čitatelia a priaznivci kremnickej histórie!

Pripravili sme pre Vás už celkovo 35. číslo časopisu Kremnický letopis (1/2019). Tentokrát ide o kombinované textovo-obrazové číslo zamerané na architektonické pamiatky mesta Kremnica a, žiaľ, ich devastáciu (asanácie) za obdobie posledných zhruba 15 rokov. Kremnica mala problém s búraním hodnotných objektov už aj v minulosti (v období druhej polovice 20. storočia), v poslednom čase sa však s necitlivými asanáciami „roztrhlo vrece“. Celkovo ide o 11 objektov, z ktorých, až na jednu výnimku, všetky stáli v pamiatkovej zóne mesta Kremnice! Navyše, iba v jednom prípade bolo nariadené zameranie búranej stavby! Pritom z paragrafu 29 pamiatkového zákona jasne vyplýva, že by sa v pamiatkových zónach nemali búrať žiadne zóny zhodnocujúce objekty. V Kremnici sa to týkalo všetkých uvedených 11 domov. Všetky mali svoju hodnotu a až na jeden prípad boli, čo sa týka statiky a zachovania, v dobrej kondícii. Viac sa dozviete v úvodnom texte. Po ňom nasleduje poetické vyznanie Kremnici a jej architektúre z pera Otta Štroffeka a na nasledujúcich stranách popis jednotlivých asanovaných objektov s upozornením na ich nemalú historickú hodnotu! Naším zámerom je upozornením na problém asanácií zabrániť ich ďalšiemu pokračovaniu, a tým znehodnocovaniu urbanizmu mesta. Je zvláštne, že ľudia v Kremnici chodia každodenne okolo neuveriteľných historických a architektonických hodnôt a vôbec si to neuvedomujú. Od druhej svetovej vojny dodnes zmizlo v Kremnici zo zemského povrchu možno až 200 – 250 historických domov, čo je vskutku obrovské číslo. Napriek tomu si mesto stále zachováva svoj *genius loci*, preto by sme ho už nemali ochudobňovať o ďalšie stavby necitlivými asanáciami. Pohodlne a kultivovane (moderne) sa dá bývať aj v starých objektoch. A ak si už aj hodláme postaviť nový dom, tak buď ako funkčnú kópiu (za istých predpokladov) v pamiatkovo chránenej oblasti, alebo podľa rady architekta či urbanistu mimo nej (treba na to urýchlene vyčleňovať vhodné plochy rýchlymi administratívnymi zásahmi). V Kremnici (i inde) neboli pamiatkové rezervácie a zóny vyhlásené bezdôvodne, ich úlohou je ochrániť cenné dedičstvo, ktoré nám zanechali naši predkovia. Vzniknutý problém dalo naše združenie preskúmať pamiatkovej inšpekcii Ministerstva kultúry. Podľa jej uzáverov je potrebné prepracovať Zásady pamiatkovej ochrany mesta Kremnica z roku 2003, ktoré sú už nevyhovujúce. Zároveň ústredný Pamiatkový úrad v Bratislave má vydať poučenie a metodiku, ako ďalej neznehodnocovať pamiatkovú zónu v Kremnici.

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD., predseda o. z. SOS Kremnica

Obsah

s. 4, Necitlivé asanácie domov v pamiatkovej zóne mesta Kremnica (/1945/ - 2004 - 2019)

Takto si ctíme to, čo vytvorili naši predkovia? Daniel Haas Kianička

s. 7, Vyznanie Kremnici, Otto Štroffek

Vzácne historické domy v Kremnici asanované medzi rokmi 2004 - 2019 (dhk):

s. 8, Tzv. Zelený dom, Kremnica - Ulica Pavla Križku 398/20

s. 10, Tzv. Kapustovský dom, Kremnica - Angyalova ulica 430/57

s. 12, Banický dom s čiernou kuchyňou a zelenou verandou, Kremnica - Zlatá ulica 598/7

s. 14, Modro-biely banický dom - statené malebné zákutie, Kremnica - Zechenterova ulica 332/13

s. 16, Kamunno-drevený banický dom, Kremnica - Angyalova ulica 518/88b

s. 17, Kamenný dom vo svahu vrchu Revolta, Kremnica - Langsfeldova ulica 706/29

s. 18, Rozložitý kamenný banický dom, Kremnica - Angyalova ulica 436/69

s. 20, Vzácná prvorepubliková vila, Kremnica - Angyalova ulica 472/149

s. 21, Kamenný poldom neďaleko pošty, Kremnica - Zechenterova ulica 337/23

s. 21, Starý kamenný dom, Kremnica - Zlatá ulica 611/33 (612/35)

s. 22, Starší objekt z nepálených tehliel, Kremnica - ulica Rumunskej armády 852/34

s. 23, Prečo to niekde ide a práve v Kremnici nie? Domy v B. Štiavnici a Španej Doline...

Necitlivé asanácie domov v pamiatkovej zóne mesta Kremnica (/1945/ - 2004 - 2019) Takto si ctíme to, čo vytvorili naši predkovia?

Daniel Haas Kianička

Požiar v roku 1945

V období od roku 1945 do súčasnosti zažila Kremnica niekoľko vln necitlivých asanácií hodnotnej a zaujímavej historickej architektúry. Veľký požiar v apríli roku 1945 (založený ustupujúcim nemeckým vojskom) zničil v meste obrovské množstvo domov, predovšetkým drevených krovov a pri baníckych domoch aj celých drevených konštrukcií. Pre akútny nedostatok financií a zrejme sčasti i nedostatok vôle zachrániť architektonické dedičstvo po predkoch (čo malo iste súvis aj s vyst'ahovaním pôvodného nemeckého obyvateľstva) mnohé domy v priebehu zhruba desiatich rokov bez striech schátrali do tej miery, resp. došlo k narušeniu ich statiky, že museli byť v dôsledku toho asanované. Pri búraní došlo zároveň k deštrukcii niekoľkých ďalších domov, pretože jednotlivé objekty sa o seba opierali. Výnimočné kremnické námestie ako poklad gotiky tak prišlo o viacero pozoruhodných stredovekých domov. To je aj jeden z dôvodov (spolu so zbúraním časti hradieb a dvoch brán), prečo jadro Kremnice nedokázalo neskôr úspešne ašpirovať na zápis do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Počas požiaru zohorelo, žiaľ, aj množstvo hodnotnej, typicky kremnickej baníckej drevenej architektúry s povestnými pavlačami, ktorá sa nevyskytuje nikde inde na svete a je preto veľmi vzácna.

Výstavba rýchlostnej cesty na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia

K ďalšej devastácii historickej architektúry došlo v Kremnici počas výstavby rýchlostnej komunikácie cez mesto na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia. Áno, mesto potrebovalo tranzit, ale tieto veci sa robia v civilizovaných krajinách úplne iným spôsobom (obchvat mesta, tunel, dlhý nadjazd mimo mesta a pod., resp. prispôbenie sa existujúcej architektúre aspoň v hrubých črtách), či dokonca sa niečím takým ani netrápia. Napríklad v mestách Rakúska alebo Talianska jednoducho autá musia obchádzať domy a preplatať sa v uličkách. Tam nikoho ani nenapadne rúcať historické dedičstvo. V Kremnici výstavba cesty priniesla zbúranie pozostatkov starých hút a celej pôvodnej Mlynskej a Kláštorskej ulice (dnes dlhá Langsfeldova ulica) s Banským skúšobným úradom, mestskými kúpeľmi (Quisisana) a ďalšími pozoruhodnými objektmi a malebnými záhradami. Dokonca boli asanované aj domy, ktoré vôbec nestáli v priestore cesty, a dokonca aj tie, ktoré výstavbu cesty prežili boli, dodatočne zbúrané. Kremnica tak prišla o niekoľko desiatok hodnotných domov a vlastne o jednu celú svoju mestskú časť.

Nešťastná puristická očista hradieb

Nie veľmi šťastným rozhodnutím bolo aj odstraňovanie stavieb, ktoré susedili, resp. boli nalepené na mestské hradby. Toto rozhodnutie pamiatkarov v mene akejsi očisty mesta a jeho navrátenia do čias stredoveku celkom odstránilo celú jednu vrstvu kremnických stavieb z 19. storočia (úplne novej architektúry z druhej polovice 20. storočia bolo medzi stavbami iba minimum), teda celú jednu vývojovú etapu dejín architektúry mesta. Zástavba je totiž ako ľudský organizmus – postupne dozrieva a navrstvuje sa, a tak vytvára jedinečný celok. O toto Kremnica pred koncom milénia definitívne prišla – o svoju kompaktnosť i tzv. strešnú krajinu.

V dôsledku nešťastných rozhodnutí sa kremnická architektúra preriedovala aj v priebehu 80. a 90. rokov 20. storočia. Kde-tu vznikol panelový alebo iný obytný dom, kde-tu zbúrali starý kamenný dom, alebo vzácnu banskú drevenicu. Ako príklad uveďme tzv. Ďurianovský dom, ktorý nahradil starší hodnotný banský objekt, a to celkom zbytočne. Architektúra nového domu z 90. rokov, ktorý tu vznikol, žiaľ, je „gýčová“ a nemá svoju kvalitu, zničený bol aj vzácny suterén starého domu. Búrania sa však nezastavili ani po roku 2000.

Asanácie v Kremnici v novom miléniu

Posledný úder uštedrujú Kremnici za posledných 20 – 25 rokov vlastníci samotných domov, ktorých vzťah k historickej architektúre je, mierne povedané, vlažný. K nelichotivej situácii prispieva aj Krajský pamiatkový úrad v Banskej Bystrici a následne aj Stavebný úrad mesta Kremnice. V mene preludu „čistej pravouhlej a hygienicky sterilnej“, architektúry sa v Kremnici ničia reálne historické hodnoty. V novej „čistej“ architektúre sa človek cíti neosobne ako v úradných priestoroch bez kúska útulnosti, to ako by si však nikto neuvedomoval. Pozoruhodné je aj presvedčenie, že v historických domoch nemožno bývať na úrovni zodpovedajúcej 21. storočiu, čo vonkoncom nie je pravda. To by polovica Európy žila v nevyhovujúcich životných podmienkach, či už v spomenutom Taliansku, kde sa zrodila renesancia, alebo Francúzsku, ktoré preslávilo barokové umenie, a na mnohých miestach kdekoli inde.

Aj nový dom, keď sa v ňom nebýva a je uzatvorený, zvlášť s plastovými oknami, by sa stal hygienicky nevyhovujúcim a spustol by. Existuje veľké množstvo príkladov u nás (B. Štiavnica, Špania Dolina, Košice), ale hlavne v zahraničí, že to ide bývať moderne a hygienicky v starom dome, pričom to je ešte aj, čo je bonus, esteticky na úrovni a útulné. Navyše, pôvodnú archi-

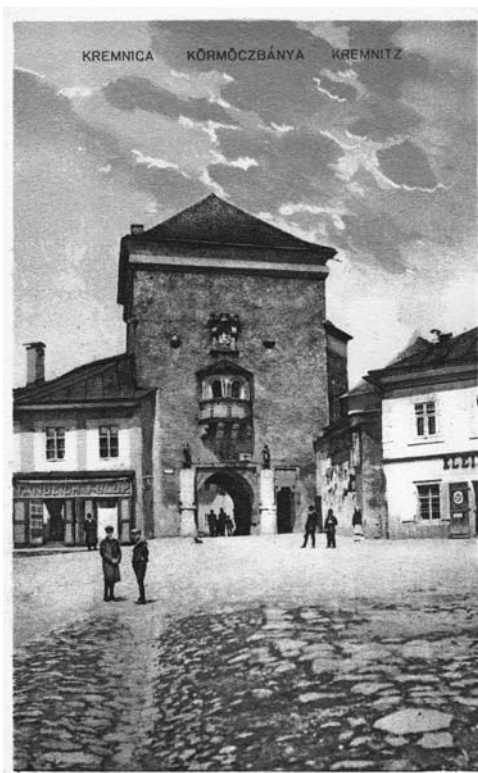

tektúru je možno využiť v procese prezentácie mesta a rozvoja skutočného turistického ruchu. Nevie, či sú návštevníci Kremnice zvedaví na takmer rovnaké, často celkom sterilné domy, ktoré sa stavajú všade inde na Slovensku. Prečo byť čisto utilitárny (čisto praktický, bez zmyslu k estetike), zachovajme a vytvoríme aj my niečo krásne a zanechajme to našim potomkom... To je veľká výzva!

Od roku 2004 prišlo mesto Kremnica asanáciami o 11 historických budov (hoci v jednom prípade išlo viacmenej o nešťastnú náhodu kvôli narušenej statike domu). Mesto sa tým ochudobnilo o množstvo hodnotnej a tradičnej architektúry, ktorá jedinečne dotvára historické prostredie Kremnice. To všetko, až na jeden prípad, v pamiatkovej zóne mesta Kremnice! Za všetky objekty tri príklady: tzv. Zelený dom na Angyalovej ulici asanovaný v roku 2011 bol goticko-renesančným objektom s kamennými ostentami a novšou, no tiež hodnotnou zdobenou verandou zo zhruba konca 19. storočia, aká už inde v Kremnici nie je. Miesto, kde stál dom, je súčasťou Angyalovej ulice, niekdajšej Zvolenskej ulice či doliny, tzv. Sohlegrund-u. Táto dolina je doložená už v najstaršej listine kremnickej mestskej rady z roku 1331 – ako valis Soler, teda Zvolenská dolina. Podľa listiny stálo v tejto oblasti už v tej dobe množstvo najmodernejších a drahých technologických zariadení (banské mlyny a huty), ktoré vlastnili bohatí ťažiarci väčšinou nemeckého pôvodu. Medzi nimi aj Jeclinus z Olfu, resp. Olpe (čo je mesto vo Vestfálsku, mimochodom, s veľmi pekným historickým jadrom), ktorý v banskom priemysle podnikal vo veľkom a financovaný bol okrem iných aj Stefanom Marsiliim z Florencie, napojeným na najväčšiu bankovú spoločnosť tej doby – florentskú spoločnosť Bardi. V Kremnici sa v tom čase realizovali aktivity porovnateľné dnes s aktivitami na Newyorskej burze, či v rámci spoločností Microsoft alebo BMW. Čo ešte viac potrebuje Kremnica? Ide o produkt par excellence, ktorý by mohol neskutočne lákať návštevníkov do Kremnice. A keby sme tu aj turistov nechceli, nestačí nám pocit, že žijeme v tak prastarom a hodnotnom kultúrnom prostredí? Aká je naša reakcia? – Pokojne vo Zvolenskej doline zbúrame stredoveký dom a nenecháme ani zrealizovať umelecko-historický a archeologický výskum na jeho mieste. Opäť sme prišli o možnosť, ako prezentovať niečo, v čom sme (boli) svetoví. Ak už ani

toto nikoho u nás nemotivuje, tak potom nám niet pomoci. Ďalším asanovaným objektom bol barokový dom na Angyalovej ulici (tzv. Kapustovský). Išlo o najmenej tristoročnú, teda barokovú stavbu s pôvodným krovom (čo je, mimochodom, veľká vzácnosť, ktorá sa málokde na Slovensku zachovala), ozdobným štítom a klenbami. Drvivaj väčšine miest na Slovensku sa o takto starých a takto intaktne zachovaných objektoch ani nesnívalo. No a napokon príklad zo Zlatej ulice – banícky dom s dlhou zelenou verandou so vzácnou, typicky baníckou tzv. čiernou kuchyňou. Po tomto dome by siahol hociktorý kvalitne spravovaný skanzen.

V Kremnici nestoja iba domy dokladajúce život mešťanov v minulosti, ale aj domy svedčiacie o živote baníkov a ich tradičnej kultúre. Angyalova ulica v Kremnici je charakteristická pomerne kompaktnou zástavbou s historickou zmiešanou meštiansko-baníckou architektúrou. Jeho najvzácnejšiu časť tvorí námestíčko so svetelným stĺpom – kaplnkou povýše hostinca Furmanka (je to národná kultúrna pamiatka, tzv. NKP). Pritom nejde len o tri banské drevenice s pavlačami, ktoré sú národnými kultúrnymi pamiatkami (endemiti!). V širšom okolí námestíčka stoja aj ďalšie hodnotné kamenné a drevené objekty. To, že ich z určitej „nedôslednosti“ pred rokom 1989 nevyhlásili za národné kultúrne pamiatky, neznamená, že nemajú hodnotu, ako na to poukazuje príklad Španej Doliny, kde sú podobné domy a ktorá je pamiatkovou rezerváciou (Kremnica, mimochodom, patrí k najstarším pamiatkovým rezerváciám na Slovensku a vyhlásená bola už v roku 1955 – jadro mesta a Dolná a Kutnohorská ulica, veľká časť zvyšku mesta je pamiatkovou zónou). Domy v Angyalovej ulici sú príbuzné aj banským objektom v krušnohorskej banskej oblasti na česko-nemeckom pohraničí, ktorá bola nedávno vyhlásená za pamiatku UNESCO. No a my opäť v tejto oblasti necháme zbúrať dva domy. Čím budú nahradené, ani si nechcem predstaviť... Určite však nové stavby nezapadnú do kontextu historickej architektúry, na to existuje v Kremnici viacero príkladov. Pritom by to tak malo byť, keďže ide o pamiatkovú zónu. Objekty vo Zvolenskej doline priamo odkazujú na tradície zlatého kremnického stredoveku. Dodnes stoja v tejto oblasti viaceré gotické domy – „Valuškovský“ dom, pivovar, kamenný poschodový objekt vpravo za potokom na konci ulice atď. Ak by v niektorom z menej „šťastných“ miest na Slovensku mali čo i len je-

Dolná brána v Kremnici a s ňou susediace, dnes už neexistujúce domy, pohľadnica z 20. - 30. rokov 20. storočia

váciám na Slovensku a vyhlásená bola už v roku 1955 – jadro mesta a Dolná a Kutnohorská ulica, veľká časť zvyšku mesta je pamiatkovou zónou). Domy v Angyalovej ulici sú príbuzné aj banským objektom v krušnohorskej banskej oblasti na česko-nemeckom pohraničí, ktorá bola nedávno vyhlásená za pamiatku UNESCO. No a my opäť v tejto oblasti necháme zbúrať dva domy. Čím budú nahradené, ani si nechcem predstaviť... Určite však nové stavby nezapadnú do kontextu historickej architektúry, na to existuje v Kremnici viacero príkladov. Pritom by to tak malo byť, keďže ide o pamiatkovú zónu. Objekty vo Zvolenskej doline priamo odkazujú na tradície zlatého kremnického stredoveku. Dodnes stoja v tejto oblasti viaceré gotické domy – „Valuškovský“ dom, pivovar, kamenný poschodový objekt vpravo za potokom na konci ulice atď. Ak by v niektorom z menej „šťastných“ miest na Slovensku mali čo i len je-

den stredoveký dom, tak by sa zbláznil od radosti. Celá oblasť je vlastne unikátnym krajinnno-industriálnym historickým celkom, ktorý nám iné banské lokality môžu závidieť. Nie náhodou preto Zvolenská dolina spadá do pamiatkovo chránenej zóny (s piatimi objektmi NKP).

Bývalý historický dom pri tzv. Čiernej veži v Kremnici, fotografia z cca 70. - 80. rokov 20. storočia

Otázka v tejto súvislosti znie: Ako je vôbec možné objekty búrať v pamiatkovej oblasti? A ak áno, napríklad kvôli fatálnemu statickému narušeniu, čo nebol prípad ani jedného nedávno v Kremnici zbúraného objektu, prečo nie sú nahrádzané funkčnými kópiami ako inde? Asanáciami vo Zvolenskej doline, ale aj inde, narúšame kompaktný výzor a kolorit týchto oblastí.

Uvedomme si, že na Slovensku nie je toľko pamiatok (ani nie tak, že neboli, ale že sme ich zničili), aby sme si mohli dovoliť čokoľvek v Kremnici búrať (mimochodom, aj v samotnej Kremnici oproti obdobiu pred 70 rokmi chýba prinajmenšom 150 domov). Čo chceme prezentovať návštevníkom mesta, čo zanechať budúcim generáciám? Nerád by som bol, aby sa ľudia o pár desaťročí chytali za hlavu, čo sme to tu ešte 30 rokov po revolúcii dorábali. Nemám dobrý pocit ani z toho, že zničíme to, čo vybudovali naši kultivovaní predkovia.

V minulosti boli u nás budované kvalitné a vkusné architektonické objekty, ktoré boli stavané prakticky „navždy“, domy dodržiavali proporcie, estetiku farebnosti atď. Prečo to všetko máme zničiť?

Problémový výklad pamiatkového zákona

Mesto Kremnica je pamiatkovou rezerváciou s chránenou pamiatkovou zónou. Tak sa to konštatuje v Zásadách pamiatkovej ochrany mesta Kremnica i v územnom pláne mesta. V týchto i iných dokumentoch, ako napríklad pamiatkovom zákone (zákon 19/2001 o ochrane pamiatkového fondu), sa konštatuje, že „ochrana pamiatkového fondu je súhrn činností na ... eviden-

ciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu... a prezentáciu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.“ Myslím, že z uvedenej formulácie je zrejmé, že by sa v pamiatkových zónach nemali asanovať žiadne historické objekty, ale práve naopak mali by sa chrániť a zveľaďovať. Toto potvrdili zamestnanci pamiatkových úradov v Bratislave, Košiciach i Banskej Štiavnici. To, že v Kremnici došlo k takým početným asanáciám je vyslovene neštandardné. Časť odbornej obce a najmä verejnosti si však zákon vykladá po svojom – historické objekty v pamiatkových zónach možno búrať, ale pri novostavbách vyrastajúcich na ich miestach je potrebné zachovať pôvodný pôdorys a základné členenie a výšku objektu. Tento výklad nie je v poriadku. Druhá časť uvedeného konštatovania by mohla platiť iba v prípadoch odstránenia starých stavieb, ktorých záchrana nebola možná. Opakujem, to nebol ani jeden kremnický prípad z posledného obdobia.

Dodajme, že ochrana pamiatok sa týka aj mestskej samosprávy. Podľa § 14 zákona majú obce utvárať „všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu...“, pričom obec „podporuje iniciatívy občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu.“ V § 29 sa konštatuje, že „zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej

Bývalý historický dom v priestore medzi Dolnou bránou - Barbakanom a Čiernou vežou v Kremnici, fotografia z cca 70. - 80. rokov 20. storočia

zóny obsahujú požiadavky... na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálovej a objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, ich architektonického výrazu...“ atď. Tak aké asanácie?

Skrátka, ten, kto sa narodil v Kremnici, má to šťastie (alebo smolu, ak nemá žiadny vzťah k minulosti a svojím predkom), že ide o vzácne historické mesto, ktorých je na Slovensku minimum. Zákony a kultúrny rozhlád nám ho kážu chrániť!

Vyznanie Kremnici

Otto Štroffek

Holdujem mestu, ktoré je
bohatšie krás než pereje

potratia kvapiek vodných pár.
Než klinčekov má Zanzibar.

Kto poprieť sa to osmeli
zaiste by mu prospeli

pohľady z Grobne, zo Štósu,
za úsvitu, keď v ostrom sú

kontraste svetlo mandaly
s oparom, čo sa odvalí

až slnko vyššie vzoprie sa
na hrazde, ktorú nebesia

nad nimi strmo napreli
za fanfár vtácej kapely.

Púť zraku mieri pospiatky,
kde sa z kamennej ošatky

vypína veža na hrade
stráž držiak v zbrojnej paráde

s helmou viežkami košatou
- pána Storna (o)šatou.

Bah! Že z nej svieti medenka,
čo mesiac lapá do diena,

keď mladý je, mdlý má svit.
To je uralský malachit!

Ako južný vstup povstáva,
zamarí sa mi postava

v rochete, štóla na hrudi,
s mocou zlé sily zapudíť.

Oko z pamäti vydranká,
že bývala tu kaplánka,

kde noci tmavé presviecal
viac ako fakľa, či svieca,

k Bohupocte vencom chvál
rokmi leštený breviár.

Mesto už siedme storočie
si rozhadzuje obročie

pôvabov svojich partii
s každým, kto s ohňom martýrím

kopiju láme za krásu
ľalií v modri atlasu.

Zdobí ho, sudbou kola,
najkomornejšia noblesa

spomedzi všetkých našich miest,
čo ich len v rodnej vlasti jest.

Až podivno, že je jej dost',
veď dranie zašlo až na kost' –

viackrát mu žilou pustili
katujúc ho tak v úsilí

dať novej dobe za žertvu.
Popravde skorej omertu,

niekedy vari cielenú
(tu odkazujem k Jeleňu)

konali rázne vo viere.
Ach! „Osvietené“ maniere

Duchov trpiacich pod „mádrou“!
(Na ten vkus dlahy so sadrou.)

Niekedy splín ma obkľúči
a vtedy siaham po kľúči,

otváram starý šifonier
a stý raz idem do kolien

z dobových kariet, vedút, kníh...
prelistujem sa do tmy v nich.

Tu zakaždým sa dostaví
z tej zažltnutej zostavy

väčšia istota. Vravím vám:
mať v meste zas tak trojo brán,

a o čo ešte prišli sme,
zaokrúhlene, povedzme,

za rokov sto a päťdesiat
- že prikývnu aj nebesia.

V tom presvedčení pevný som.
Závidel by nám Carcassonne!

Tzv. Zelený dom

Ulica Pavla Križku 398/20, asanácia: 2010/2011

Je neuveriteľné, že mohlo dôjsť k zbúraníu tohto nanajvýš hodnotného objektu. K asanácii došlo v roku 2011. Dom stál v ulici Pavla Križku, ktorá bola v minulosti súčasťou historickej, tzv. Zvolenskej ulice či doliny. Dom stál neďaleko pamiatkovo chráneného tzv. Križkovho domu a v susedstve potoka majúceho v minulosti veľký význam pre rozvoj baníctva v Kremnici. Zvolenská dolina sa spomína už v listine z roku 1331 (valis Soler), pričom tu už v tej dobe stáli technologicky

dujúci so zlatom. No a my necháme takéhoto vzácneho pamätníka (dom) doslova zdemolovať (materiál z neho bol rozomletý na špeciálnom drviacom stroji z kameňolomu). Po dome nezostalo prakticky nič (len niekoľko kamenných článkov odložených v depozite združenia SOS Kremnica a ozdobná časť pôvodnej vzácnnej verandy z cca konca 19. storočia). To všetko bez zamerania objektu a historicko-umeleckého prieskumu. Navyše, hodnoty sa v tejto oblasti skrývajú aj pod domami (pod

a finančne náročné zariadenia – mlyny a huty (poháňané vodou potoka). Tie sa nachádzali aj v oblasti, kde stál Zelený dom. Objekt mal podľa zachovaného zvyšku slohových architektonických článkov a dispozície goticko-renesančný pôvod. Vskutku si mohol pamätať zlaté časy Kremnice v stredoveku charakteristické enormnou ťažbou zlata – spracovávaného na banských mlynoch, taveného v hutách a razeného v kremnickej mincovni. Kremnica v tom čase ovplyvňovala svetový trh obcho-

zemou) – archeologický výskum, ktorý tu takisto nebol realizovaný, mohol priniesť nové poznatky o spracovávaní zlatej rudy a živote v meste v stredoveku i nasledujúcich storočiach. Je to večná škoda, ktorú už nikto nenahradí. Zelený dom vystriedal tuctový moderný objekt („bez duše“), ktorý si rodina Smolárovcov mohla vskutku postaviť nade inde. Opäť sme tak prišli o jedno typické kremnické zákutie. Zostáva otvorenou otázkou, ako toto mohol niekto dovoliť v pamiatkovej zóne.

Pôvodný vzácny Zelený dom a novostavba na jeho mieste -

Tzv. Kapustovský dom

Angyalova ulica 430/57, asanácia: 2017/2018

Kapustovský dom bol barokovým kamenným objektom zo zhruba 17./18 storočia. Na dome bol typický barokový vykrajovaný štít – v podstate sa už taký iný v Kremnici nenachádza, čiže sme zbúraním domu stratili neuveriteľnú architektonickú vzácnosť. Okrem toho bol na dome pôvodný krov, čo je v rámci Slovenska unikát a vždy cenný historický doklad. V dome boli aj vzácne klenby. Pamiatkový úrad nariadil pred asanáciou objekt zamerať (aj klenby a krov), či sa tak stalo, nevieme, budeme to preverovať. Argument, že dom stál blízko pri ceste, neobstojí. Boli ste už v západoeurópskych historických mestách a videli ste tam úzke uličky, ktoré si

tamojší obyvatelia chránia? Nenechajú si zbúrať vlastné dedičstvo a okrem toho odvodnenie domu sa dá vždy riešiť technologickými prostriedkami. Mimochodom, v prípade kremnického objektu k zavlhnutiu objektu došlo pravdepodobne pre jeho necitlivé obetónovanie v čase socializmu. Čo je však najdôležitejšie, zbúraním domu sa ochudobnilo o ďalší objekt vzácne (v Kremnici jediné) námestíčko s pôvodnými banskými domami a barokovým svetelným stĺpom (kaplnkou). Pritom ide o jednu z najstarších sídelných oblastí Kremnice okolo potoka vo Zvolenskej doline (doložená už v roku 1331 s banskými zariadeniami a správnymi budovami).

Bývalý Kapustovský dom v Kremnici - unikátny barokový objekt s pôvodným štítom, klenbami i krovom!

**Vznikajúca novostavba v priestore bývalého Kapustovského domu
(celkom mimo pôdorysu pôvodného domu! a bez žiadneho vzťahu k okolitej historickej architektúre!)**

Banický dom s čiernou kuchyňou a zelenou verandou

Zlatá ulica 598/7, asanácia: 2017/2018

Ďalším asanovaným objektom bol dom na Zlatej ulici známy svojou dlhou zelenou verandou. Išlo o kamenný banický objekt s arkádovito podmurovanou verandou a čo je hlavné, zachovanou tzv. čiernou kuchyňou. Bol to jeden z posledných príkladov v Kremnici na typický banický dom dokumentujúci vykurovanie starších objektov, ako aj spôsob tepelnej prípravy jedál. Tento dom po rekonštrukcii (s podobnými príkladmi rekon-

štrukcií sa môžeme napríklad stretnúť v Španej Doline) by bol ozdobou nielen mesta Kremnice a jeho histórie, ale aj ktoréhokolvek skanzenu. Aj tento dom však bol asanovaný a bez dodržania jeho pôvodného pôdorysu a uličnej čiary bol na parcele postavený celkom moderný dom. Opäť je to veľká škoda. Jednoducho, moderné objekty by sa nemali stavať v rámci pamiatkovej zóny, ale mimo nej.

Dom už bez krovu a verandy, detail čiernej kuchyne a záver búracích prác

V priestore, kde stál banický dom, vzniká novostavba (opäť celkom mimo pôdorysu pôvodného domu!)

Modro-biely banický dom - stratené malebné zákutie

Zechenterova ulica 332/13, asanácia: 2004

Jedno z najmalebnejších zákutí sa v Kremnici nachádzalo na Zechenterovej ulici východným smerom neďaleko pošty za domom, v ktorom je dnes Salón krásy Lotos.

V jedinečnom prostredí vo svahu vedľa úzkych schodov a chodníka sa nachádzala záhrada s malebným tehlovým plotom, čerešňou a kamenným banickým domom. Dom nemal narušenú statiku a bolo v ňom zacho-

vaných viacero pôvodných drevených prvkov a kachľových pecí. Po jeho odpredaji však nový majiteľ dom v roku 2004 zbúral, pričom je zarážajúce, že na parcele nedošlo ani k výstavbe nového objektu ani k žiadnej povrchovej úprave pôvodnej parcely. Namiesto malebného zákutia tak musíme hľadiť na zanedbaný a vskutku málo pôvabný pozemok. Sme naozaj jediní, komu sa to nepáči?

Roky spustnutý pozemok po asanácii domu

Kamenno-drevený banícky dom Angyalova ulica 518/88b, asanácia: 2004

V závere Angyalovej ulice na pravej strane za potokom v oblasti prechodu ulice do Bystrickej doliny stál do roku 2004 banícky dom, ktorého prízemie bolo vystavané z kameňa a poschodie z dreva, čo robilo tento objekt architektonicky mimoriadne zaujímavým. Pô-

vodne v tejto oblasti stálo väčšie množstvo tradičných baníckych domov (údajne až okolo 30). Dnes ich zostalo iba zopár, preto je odstránenie popisovaného domu takisto nesmiernou škodou. Nahradený bol jednoduchým moderným záhradným domčekom.

Kamenný dom vo svahu vrchu Revolta

Langsfeldova ulica 706/29, asanácia: 2016/2017

Na Langsfeldovej ulici vo svahu vrchu Revolta bol asanovaný starý kamenný dom. Zostali po ňom trosky, ktoré sú na mieste dodnes. Z akého dôvodu bol dom zdevastovaný a či na búranie majiteľa získali úradné povolenie, nie je momentálne známe. Fotografie o tejto nezmyselnej asanácii vypovedajú o všetkom. Aj tohto

domu je škoda, pretože dokladoval typické osídlenie v banských mestách, teda vo svahoch okolitých kopcov. Podobné domy zasadené malebne do terénu nájdeme dodnes napríklad v Banskej Štiavnici, Španej Doline, ale aj Banskej Belej, Smolníku i ďalších typických banských lokalitách.

Rozložitý kamenný banícky dom Angyalova ulica 436/69, asanácia: 2018/2019

Išlo o rozsiahly prízemný banícky kamenný objekt tehlovej farby s nárožným kvádrovaním tesne nad námestíčkom (smerom na východ na Banskú Bystricu) s chránenými baníckymi domami a barokovou kaplnkou na Angyalovej ulici. Jeho asanáciou došlo k rozšíreniu nevhodných zásahov do tejto pôvodnej kompaktnej zá-

stavby historickej banskej architektúry Kremnice. Platí to napriek tomu, že tento objekt už „tesne“ nebol súčasťou kremnickej pamiatkovej zóny. Prečo do nej nebol v minulosti zahrnutý zostáva otvorenou otázkou. Je smutné, že ho nahradí moderný objekt nezohľadňujúci charakter okolitej zástavby.

Zbúranisko po asanovaní pôvodného domu a základy novej stavby

Banický dom na Angyalovej ulici 436/69 už bez krovu

Vzácná prvorepubliková vila

Angyalova ulica 472/19, asanácia: 2017/2018

V súběžnej časti hlavnej časti Angyalovej ulice stála medzi domami zo zhruba 20. – 60. rokov 20. storočia aj jedna nádherná vila. Napriek určitej zanedbanosti z nej stále sálala energia poctivej architektúry. K objektu sa dokonca zachovali pôvodné dobové plány z 30. rokov 20. storočia. Dom bol tradičnou „prvorepublikovou“ vilou obývanou príslušníkmi strednej či vyššej spoločenskej vrstvy mesta Kremnice, ktorí si nechali architektúru domu navrhnuť renomovanému architektovi. Dom

bol v dobrej kondícii a mohol po rekonštrukcii (vyriešiť bolo treba hlavne podobu nevyhovujúceho vnútorného schodiska) vhodne aj naďalej dopĺňať architektúru vo svojom okolí. Žiaľ, došlo k pravému opaku, dom bol asanovaný a nahradený niečím, čo vôbec nezapadá do kontextu okolitého prostredia a čo niektorí pre jeho strohé tvary a šedivú studenú farbu volajú ako „autosumvárka“, resp. inak.... Je to vskutku ústup z bývalých estetických pozícií.

Pohľad na pôvodnú vilu od západu, jej búranie a nový dom od severu

Pôvodná vila od renomovaného architekta a na je mieste postavený nový dom absolútne nezapadajúci do okolitej zástavby (!), pohľad na pôvodný i nový dom z juhu

Kamenný poldom neďaleko pošty Zechenterova ulica 337/23, asanácia: okolo 2007/2008

Neďaleko pošty na Zechenterovej ulici v zákrute, kde sa cesta rozdeľuje smerom k Zechenterovej záhrade a smerom na železničnú stanicu, bol zbúraný jeden kamenný poldom, a to bez oficiálneho povolenia. Majiteľ bol za to pokutovaný. Miesto zostalo prázdne a

tvorí medzi domami medzeru, ako keď je človek štrbavý. Škoda, dom už nikto, tak ako starý zub, na miesto nevráti. V tejto časti Zechenterovej ulice stála banská šachta František a boli tu aj banské kamenné a drevené domy. Dnes zostalo po nich už iba torzo.

Starý kamenný dom Zlatá ulica 611/23 (612/35), asanácia: okolo 2008/2009

Na tomto mieste stál menší starší objekt. Jeho podobu však momentálne nemáme k dispozícii. Na jeho mieste vznikol nový dom, ktorý vidno na fotografiách. Čo sa týka historickej vizáže, Zlatá ulica v Kremnici je už veľmi zničenou oblasťou. Stará tzv. Zlatovozná ulica (Longgasse), jestvujúca už v 14. storočí, má dnes v podstate charakter novej, modernej zmiešanej zástavby s pozostatkami niekoľkých starších objektov. Nové domy

vznikali na tejto ulici viac-menej bez ladu a skladu, bez ohľadu na to, či sa susedné objekty k sebe hodia, preto ulica vyzerá dosť nesúrodo, až trochu bizarne. O určitých zásadách urbanizmu sa v tomto priestore v podstate vôbec nedá hovoriť. Čo sa týka starších domov, tie sú v novej zástavbe totálne „utopené“ a vyzerajú, žiaľ, v ulici vlastne dosť smiešne...?! Zlatá ulica už nikdy nebudie malebný charakter.

Pohľad na nový dom stojaci na mieste staršieho kamenného objektu, jeho foto momentálne nemáme k dispozícii

Starší objekt z nepálených tehíel

ulica Rumunskej armády 852/34, asanácia: okolo 2008/2009

V prípade staršieho objektu stojaceho na mieste nového domu išlo o dom z nepálených tehál (cca z 19. storočia). Pri snahe o jeho rekonštrukciu, vzhľadom na to, že na neho tlačil svah smerom od Kalvárie, došlo k

jeho výraznému statickému narušeniu. V dôsledku toho musel byť asanovaný. Na jeho pôdoryse potom vznikol nový objekt, prispôsobený proporciami a výškou okolitým stavbám.

Nový dom na mieste staršieho objektu z nepálených tehíel, foto pôvodného domu momentálne nemáme k dispozícii

Prečo to niekde ide a práve v Kremnici nie?

Staré zrekonštruované mestské a banícke domy v Banskej Štiavnici a Španej Doline

Jeden z malebných domov v B. Štiavnici, záber z knihy Tajomstvá štiavnických domov od A. Nižňanskej a I. Chovanovej (2007)

Banskoštiavnické banícke domy, horný záber je z knihy nemeckého fotografa Michaela Niemeyera Banská Štiavnica (Slovart, 2011), spodný z knihy Banská Štiavnica - Premeny okien a dverí od A. Nižňanskej a I. Chovanovej (2009)

Banické domy v Španej Doline, niektoré tamojšie domy sú už opravené, niektoré sa postupne rekonštruujú, foto: DHK (2019)

Jeden z baníckych domov v Španej Doline vo svahu neďaleko kostola, foto: DHK (2019)

Kremnický letopis 1/2019

annales cremnicienses

časopis o dejinách Kremnice a okolia, vychádza 2-krát ročne,
ročník 18, číslo 1 (jún 2019), celkovo 35. číslo časopisu,
prvých 9 čísel vyšlo pod názvom Kremnický rumaj
cena 1,- euro

na vydávanie časopisu sa vzťahujú ustanovenia autorského práva

vydavateľ: SOS Kremnica, o. z., združenie sa venuje histórii a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia, IČO: 37823671

adresa redakcie: Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica, SR

kontakt: 0915 824 518, danielkianicka@yahoo.com, daniel.kianicka@nbs.sk

redaktor, zostavovateľ, redakčné a grafické spracovanie: Daniel Haas Kianička

redakčná spolupráca: Magdaléna Kamhalová

fotografie: Daniel Haas Kianička, Miloš Lacko a uvedení autori kníh o Banskej Štiavnici

tlač: P+M Turany

náklad: 200 ks

registračné číslo časopisu: EV 4158/10, ISSN 1336-8133

Ako dobrovoľná nezisková organizácia uvítame akékoľvek **finančné príspevky** na vydávanie časopisu,
prispieť môžete priamo v sídle redakcie, v ktorejkoľvek pobočke VÚB, alebo prevodom na účet,
IBAN číslo nášho účtu je SK39 0200 0000 0014 8132 4851

